

ПОНЯТТЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Володимир Володимирович ТИМОШКО,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0003-1334-4531>*

Неможливо вести мову про особливості досудового розслідування воєнних злочинів, при цьому не розуміючи, що таке воєнні злочини. Ба більше, доводиться констатувати, що часто на сторінках фахових наукових виданнях, а також під час офіційних виступів правоохоронців і правозахисників помилково зустрічається ототожнення воєнних і військових злочинів. Така ситуація є вкрай неправильною та потребує свого вирішення. З огляду на що в представленому дослідженні визначимо ознаки та поняття воєнних злочинів.

Так, аналіз чинного кримінального законодавства України демонструє, що поняття воєнних злочинів не використовується. Проте це не означає, що їх немає і на законодавчому рівні не закріплений їх склад кримінального правопорушення. Склад воєнного злочину, фактично, закріплено в ст. 438 Кримінального кодексу (далі – КК) України «Порушення законів та звичаїв війни» [1]. При цьому з аналізу диспозиції вказаної норми можна помітити, що вона відсилає нас до положень міжнародних правових актів. Зокрема, в ч. 1 вказаної статті зазначено, що воєнний злочин може вчинятися шляхом: жорстокого поводження з військовополоненими або цивільним населенням; вигнання цивільного населення для примусових робіт; розграбування національних цінностей на окупованій території; застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом; інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; віддання наказу про вчинення таких дій [1].

Разом із тим у ч. 2 ст. 438 КК України вказується, що воєнними злочинами також є діяння, передбачені ч. 1 цієї статті, якщо поєднані з умисним вбивством [1].

Термін воєнний злочин закріплений у Римському статуті Міжнародного кримінального суду, в якому в ч. 1 ст. 5 встановлено, що під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду підпадають «найбільш тяжкі злочини, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства», а саме – злочин геноциду; злочини проти людяності; воєнні злочини; злочин агресії [2]. При цьому зміст воєнних злочинів розкривається в ст. 8 наведеного міжнародно-правового акта. Зокрема, в ч. 2 цієї статті вказано, що поняття «воєнні злочини» означає наступне:

– грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції;

– інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права;

– у разі збройного конфлікту неміжнародного характеру, грубі порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме: будь-яке з таких діянь, вчинених стосовно осіб, які не беруть активної участі у бойових діях, у тому числі військовослужбовців, що склали зброю, та осіб, виведених зі строю в результаті хвороби, поранень, тримання під вартою чи з будь-якої іншої причини: посягання на життя й фізичну недоторканність, зокрема вбивство в будь-якій формі, каліцтво, жорстоке поводження та катування; посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження; захоплення заручників; винесення вироків і приведення їх до виконання без попереднього рішення, ухваленого створеним у встановленому порядку судом, який забезпечує дотримання всіх судових гарантій, які загально визнані обов'язковими;

– інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру в установлених рамках міжнародного права [2].

При цьому з наведеного помітно, що норми Римський статут Міжнародного кримінального суду також є відсильними, оскільки вказують на необхідність звернення до положень Женевських конвенцій, а саме:

– Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях [3];

– Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі [4];

– Женевська конвенція про поводження з військовополоненими [5];

– Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни [6].

Крім того, «окремі склади воєнних злочинів передбачені рядом інших документів. Вони містяться у ст. 28 Гаазької конвенції про захист культурних цінностей під час військових конфліктів 1954 р., ст. 5 Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. Окремо слід виділити установчі документи органів міжнародної кримінальної юстиції, зокрема Статути міжнародних та змішаних воєнних і кримінальних трибуналів ad hoc» тощо [7, с. 121].

З вищевказаного помітно, що на законодавчому рівні тлумачення терміну воєнних злочинів не знайшло свого врегулювання. Проте в ст. 438 КК України законодавець визначає основні ознаки складу кримінального правопорушення та відсилає до положень міжнародних договорів, в яких, своєю чергою, наводяться переліки дій, які слід кваліфікувати як воєнні злочини.

Разом із тим із аналізу положень кримінального законодавства України вбачається, що воєнний злочин є збірним поняттям, в якому наводиться сукупність ознак, які «є притаманні кожному складу зокрема і групі загалом». Зокрема, як указують В.М. Репецький, В.М. Лисик, основними ознаками воєнних злочинів є наступні:

«1) дії, що складають об'єктивну сторону воєнних злочинів, вчиняються під час збройного конфлікту і є пов'язані з ним;

2) вчинення дій, що вважаються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права;

3) такі дії як правило вчиняються комбатантами або особами, які можуть віддавати їм накази;

4) об'єктом посягання є особи, що знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права (чи їх права);

5) дані злочини завжди вчиняються умисно або із грубої необережності» [7, с. 122–125].

Отже, під поняттям воєнних злочинів слід розуміти різновид міжнародних злочинів, який є винним (умисним і свідомим) суспільно небезпечним діянням, що полягає у серйозному порушенні законів і звичаїв війни, визначених міжнародним гуманітарним правом, та вчиняється спеціальним суб'єктом (комбатантом, прирівняними до них особами).

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду: міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 17.07.1998. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

3. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях: міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 12.08.1949. *Офіційний вісник України*. 2010. № 62. Стор. 177. Ст. 2180.

4. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі: міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 12.08.1949. *Офіційний вісник України*. 2010. № 62. Стор. 193. Ст. 2181.

5. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 12.08.1949. *Офіційний вісник України*. 2010. № 62. Стор. 132. Ст. 2179.

6. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни: міжнародний документ Організації Об'єднаних Націй від 12.08.1949. *Офіційний вісник України*. 2013. № 27. Стор. 370. Ст. 942.

7. Репецький В.М., Лисик В.М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 120–125.